

порядок. Саме у побудові такого порядку найповніше відбувається переплетіння символічних та організаційних аспектів соціального життя, що інституціонально локалізується у «центрах суспільства». Можна зауважити, що найважливішим наслідком формування «центрів» є інституціоналізація символів суспільства, що найбільш відповідають завданню систематизації прагнень соціокультурного порядку та участі у ньому. Відтак, саме інституціоналізація основоположних норм соціальної взаємодії не тільки забезпечує підтримання динамічної рівноваги системи, а й створює можливість виникнення напруженості, конфліктів та суперечностей, що ведуть до змін. Дійсно, символи колективної та індивідуальної ідентичності, що конструюються у процесі інституціоналізації кодів, не є простою даністю. Вони постійно перевстановлюються та переконструюються, що виявляється особливо рельєфно в ситуаціях глибоких соціокультурних змін, коли культурні та правокультурні традиції, артефакти та організації ускладнюються та артикулюються як в їхньому змісті, так і в їхньому використанні. У періоди ж соціальних потрясінь люди стають особливо чутливими до символів та повідомлень, через які символізується соціальний порядок (як існуючий, так і такий, що знову виникає). Людина стає більшою мірою чутливою до тих, хто надає їй нові символи, від яких вона очікує підтвердження сенсу її досвіду з точки зору широкого фундаментального, космічного, соціального або політичного порядку. Таким чином, символічна складова є не просто одним з сутнісних компонентів соціальних трансформацій, а й виступає їх головним стимулом та умовою.

Подібний контекст може бути розширено через включення до нього з урахуванням положень неінституціоналізму й структурних феноменів, тобто пролонгованих правовиховних практик, що спрямовані на задоволення певних соціальних потреб і реалізуються на основі як формальних, так і неформальних норм і правил — соціальних інститутів.

Таким чином, правові символи є своєрідним елементом, що пов'язує загальну та правову культури. Вони також виступають одним з найважливіших засобів внутрішньодержавного та міждержавного спілкування, універсальною формою порозуміння між людьми — громадянами різних держав. Правова символізація є також ефективним дидактичним засобом у процесі морально-правового виховання громадян.

Л. В. Анучина, кандидат філософських наук, професор
Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ГУМАНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

До найактуальніших проблем сьогодення належить проблема загострення кризових явищ у параметрах гуманітарно-ціннісних вимірів буття, в тому

числі такої його складової, як вища освіта, зокрема юридична. Панування технократичного мислення зумовило культурну дезорієнтацію, духовну дисгармонію. Водночас утвердження в незалежній Україні економічної домінантні зорієнтувало людину (в першу чергу молоду) на прагматизм, егоцентризм, завищення своєї значущості тощо. На підставі цього відбувається радикальна зміна шкали гуманітарних цінностей.

У системі вищої школи, у тому числі юридичної, офіційною доктриною проголошено: головним завданням підготування фахівців є формування системи професійних знань та вмінь. Практично пішла в небуття традиційна для юридичної освіти мета — формування світогляду майбутніх фахівців. Це, звичайно, істотно збіднило зміст не тільки освіти, а й зміст уявлень професіоналів-фахівців про людину. Коли випускник ВНЗ обмежений тільки певним обсягом засвоєних ним спеціальних знань та вмінь, він практично перетворюється на своєрідного біологічного робота-продуцента, здатного поза виробничими межами тільки на спорадичні ірраціонально-емоційні рефлексії.

Орієнтація на переважно утилітарно-прагматичне спрямування вищої юридичної освіти призводить до зниження для правників значущості таких моральних цінностей, як милосердя, справедливість, співчуття, честь, гідність, віра, дружба тощо. Вони перестають визначати юридичну діяльність, залишають гуманну за своєю сутністю юридичну професію.

Зазначимо, що разом зі втратою світоглядної складової юридичного освітнього процесу, відмовою визнати завдання формування моральних якостей головним у цьому процесі, ми не в змозі розв'язати й ту проблему, без якої неможливо вийти з того замкнутого кола, в якому опинилися сьогодні, — формування творчої людини.

Творча людина — це людина, яка здатна усвідомити сенс навколишнього світу; реально ідентифікувати себе в цьому світові; адекватно визначити та сформулювати програму самоосвіти та самовиховання, а також програму самореалізації; втілити ці програми в життя відповідно до загальнолюдських, етичних норм і цінностей, а також накопичених знань та вмінь.

Слід відмітити, що методики виховання людини моральної, творчої та освіченої не тільки розроблені, а й у свій час результативно використовувалися (тут можна згадати школу В. Сухомлинського, досвід Д. Кабалецького та Б. Немського тощо). До речі, практично всі методики виховання передбачали досягнення гармонії раціонального та емоційно-почуттєвого в людині. Сучасна вища юридична школа робить акцент тільки на розвитку раціональних засад студентів, зосередивши увагу на передаванні інформації та створенні умов для її засвоєння. Емоційно-почуттєвий світ студентства залишається поза увагою, він формується безсистемно, на побутовому рівні, нерозвиненому фундаменті. Цілісність людини втрачається.

Подолання переважанню раціонального покликані забезпечити такі навчальні дисципліни, які передбачають знайомство студентів з художніми

творами, адже мистецтво емоційно-почуттєво освоює дійсність, світ у ньому постає емоційно-почуттєво забарвленим. Людина, яка сприймає мистецький твір, через її емоції та почуття нібито заново освоює світ. Тому викладання в юридичних ВНЗ дисциплін естетичного та художнього циклу, безсумнівно, сприятиме вдосконаленню емоційно-почуттєвого світу фахівців юридичної справи. Водночас закладені в художніх творах моральні цінності дають змогу привернути увагу до проблем того зuboжіння моралі, яке все більш охоплює суспільство в цілому та юридичну систему зокрема.

С. Б. Жданенко, кандидат філософських наук, доцент
Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ СЕРЕД ПРІОРИТЕТІВ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ

Метою правового виховання як цілеспрямованого формування певних людських якостей є насамперед набуття людиною таких життєвих орієнтирів, які допоможуть їй скерувати свою правову поведінку на підставі правових та моральних цінностей. У сучасній моральній та політико-правовій свідомості основоположними цінностями демократичного суспільства визнаються гідність та честь людини. В аксіологічній системі людини та людства взагалі честь і гідність розглядається як найвища духовна цінність. Як відомо, цінність будь-чого визначається значущістю для особистості того, що складає цінність. Честь і гідність мають безумовно власну цінність, оскільки вони є похідними від природи самої людини, підкреслюючи значущість особистості як представника людського роду.

Гідність є особливим екзистенційним станом людини, що виражає її самоцінювання як особистості, самоповагу, особистісну цінність.

Починаючи з Нового часу розуміння людської гідності набуває особистісного змісту, що ґрунтується не на соціальному статусі, а на індивідуальній самосвідомості особистості, її автономності. Ідея природної рівності стала основою уявлень про те, що будь-яка людина на підставі своєї належності до роду людського має людську гідність. Від «етики обраних» людство перейшло до «етики рівних», головною презумпцією якої є гідність як невід'ємний атрибут будь-якої людини. Таке уявлення про гідність закріплено в концепції прав людини, яка ґрунтується на визнанні кожної людини вільною і рівною, інакше кажучи, на визнанні гідності кожної людини. Доти, доки в історичній свідомості не виникли ідея рівноцінності всіх людей, ідеї свободи і гуманізму, про права людини можна говорити хіба що умовно.